

קצח ראש השנה דף כב עמוד א תלמוד בבלי המבואר "שפה ברורה – עוז והדר" (ליום שישי)

שנינו במשנה: מעשה שעבדו יותר מארבעים וזוג ועיבדו רבי עקיבא כו'. תנא, אמר רבי יהודה, חס ושלום שרבי עקיבא עיבדו, אלא אדם ששמו 'שופר', שהיה ראשה של העיר נדר, הוא זה שעיבדו, ושלח רבן גמליאל לאנשי גדר, שהיה עיכוב זה שלא בדין, והירידוהו לשופר מנדולתו.

משנה

משנתינו מבררת אלו עדים כשרים לעדות החודש: אב ובנו שראו את החודש ואת הלבנה, וכלו להעיד בבית דין, וטעם הליכתם הוא לא משום שמצטרפין לעדות זה עם זה, שהרי הם קרובים ואינם יכולים להעיד יחד, אלא הליכתם היא כדי שאם יפסל אחד מהן לעדות, מחמת שישלכנו בפינו על ידי הירישות והחקירות, ויצטרף השני עם עד אחר שבא גם הוא להעיד. רבי שמעון אומר, אב ובנו, וכן כל הקרובין, כשרין להעיד יחד את עדות החודש. אמר רבי יוסי סיוע לדברי תנא קמא הפוסל את הקרובים, מעשה במזכיה הרופא שראה את החודש בירושלים, הוא, ובנו, ועבדו הכנעני המשוחזר, וקבלו הפהנים שבירושלים אותו ואת בנו אף שהם קרובים, משום שסברו שקרובים כשרים לעדות החודש כדעת רבי שמעון, ופסלו את עבדו המשוחזר, כיון שסברו שלעדות החודש צריך עדים מיוחדים ולא גרים. ובשפאן להעיד לפני בית דין הגדול, קבלו אותו ואת עבדו, משום שעבדים משוחזרים כשרים לעדות החודש, ופסלו את בנו מלהעיד עמו, וכדעת תנא קמא שקרובים פסולים לעדות החודש.

*

גמרא

שנינו במשנה: רבי שמעון אומר אב ובנו וכל הקרובים כשרים לעדות החודש. אמר רבי יוסי, מאי טעמא דרבי שמעון, דכתיב (שמות יב א) ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר, החודש הזה לכם ראש חדשים וגו', ומלשון 'לכם' יש לדרוש שעדות זו תהא כשרה רקם, כלומר, במשה ואהרן יחד, הגם שהם קרובים ופסולים להעיד יחד בשאר עדויות. ממשכיה הגמרא לבאר: ורבן – תנא קמא ורבי יוסי הסוברים שקרובים פסולים לעדות החודש, ודרשים שמה שנאמר 'לכם', היינו שעדות זו תהא מסורה לכם, כלומר, שהדיינים המקבלים את עדות החודש יהיו כמותכם, מחשובי הדור.

*

שנינו במשנה: רבי שמעון אומר אב ובנו וכל הקרובים כשרים לעדות החודש, אמר רבי יוסי, מעשה במזכיה הרופא כו' ופסלו את בנו. הגמרא מבררת את ההלכה במחלוקת זו: אמר רב חנן בר רבא, הלכתא כרבי שמעון, אמר ליה ויחששהו רב הונא לרב חנן בר רבא, הרי שנינו במשנה את דברי רבי יוסי, ואת המעשה שהביא, שפסלו בית דין את הקרובים, וכיצד את אמרת הלכתא כרבי שמעון. אמר לו רב חנן בר רבא, והא ומנין כניאין אמרת קמיה דרב – והרי פעמים רבות אמרת לפני רב הלכתא כרבי שמעון, ולא אמר לי ולא מיד – ולא אמר לי כלום, ומשמע שהסכים לדברי. אמר ליה רב הונא, וליא תניי – איך היית שונה לפני רב את מחלוקת רבי שמעון ורבי יוסי. אמר ליה רב חנן, הייתי שונה אפיקא ממה שנתפרש במשנתינו, כלומר, הייתי שונה שרבי יוסי מכשיר, ורבי שמעון מביא את המעשה כראיה לפסול. אמר ליה רב הונא, אם כן, משום הכי לא אמר לך רב ולא מיד כשאמרת לו שהלכה כרבי שמעון, משום שאמרת בשמו שקרובים פסולים, ונמצא שאין בינינו מחלוקת לענין ההלכה, אלא הנידון הוא רק מי הפוסל במשנתינו, רבי שמעון או רבי יוסי. אמר רבי יוסי, אמר רבי יוסי, אמר מר עקיבא, אמר שמואל, הלכתא כרבי שמעון.

משנה

המשנה ממשיכה לבאר את דין הפסולים לעדות החודש: אלו הן הפסולים מדרבנן, המשחק בקוביא – חתיכה של עצם, ודיינו, שמשחקים בה על סכום ממון מסוים, שהמנצח זוכה בו, ודבר זה

הוא 'אסמכתא', כלומר, שכל אחד מהם סומך ובטוח בדעתו שלא יפסיד, ולפי הדין אין המנצח קונה את הממון כיון ש'אסמכתא' אינה קונה, והרי הוא כגולן מדברי חכמים, ופסול לעדות, ומלוי ברבית, ומפריחי יונים שמסכימים ביניהם שמי שיונתו תקדם להגיע למקום מסוים הרי הוא זוכה בממון חבירו, ודינו כמשחק בקוביא, ופותרו שביעית – העושים סחורה בפירות שביעית, והתורה אסרה זאת, שנאמר (ויקרא כה ו) והייתה שבת הארץ לכם לאכלה, ודרשו חכמים, 'לאכלה' ולא לסחורה, וכיון שכל האנשים הללו חשודים לעבור עבירות משום חימוד ממון, פסלום חכמים לעדות מחשש שיעידו שקר אם יקבלו ממון עבור עדותם. המשנה מוסיפה ומביאה פסול שהוא מדאורייתא: וכן עבדים כנעניים שלא נשתחררו, פסולים מן התורה לעדות זו. מסיימת המשנה: זה הכלל, כל עדות שאין האשה כשרה לה, אף הן – כל המנויים במשנה אינן כשרין לה.

גמרא

שנינו במשנה: כל עדות שאין האשה כשרה לה, אף הן אינן כשרין לה. מדייקת הגמרא: הא עדות שאשה כשרה לה, כגון להעיד על אדם שמת כדי להתיר את אשתו להנשא, או להעיד על סוטה החשודה שזינתה שאכן נטמאה, ואי אפשר להשקותה את המים המרים, אף הן – כל הפסולים המנויים במשנה כשרין לה. אמר רב אשי, זאת אומרת, גזלן ודבריהם – הפסולים מדרבנן מחמת גזילה, כשרין לעדות אשה – להעיד על אשה שמת בעלה והיא מותרת להנשא.

משנה

התבאר במשנה לעיל (כא) שיותר לחלל את השבת על עדות החודש, משנתינו מבארת מה הותר לצורך עדות זו: מי שראה בשבת את החודש – את הלבנה החדשה, ואינו יכול להלך ברגליו מחמת חולשה או חולי, מוליכים אותו על החמור, אף שיש בזה איסור מחמר. ואם אינו יכול לרכוב על החמור, יכולים לטלטלו אפילו במטה ברשות הרבים, שהוא חילול שבת דאורייתא. ואם צודה להם – אם הבייתוסים או הכותים אורבים להם בדרך ורוצים לעכבם מלהעיד עדות החודש, לזקקין בידן מקלות כדי להגן על עצמם, ואף שעוברים בזה על איסור טלטול והוצאה לרשות הרבים, ואם היתה הנדב לבית דין רחוקה, לזקקין בידם מוונות לאכול בדרך. והטעם של כל ההלכות הללו הוא משום שעל מרחק שהוא עד כדי פהלך לילה יום, מחללין את השבת ויוצאין לעדות החודש, אבל עדים המרוחקים יותר מכך, אין להם לילך להעיד, ואפילו ביום חול, משום שאין תועלת בעדותם, שהרי עד שיגיעו יעבור יום השלישי, וכבר יתעבר החודש ויקדשו בית דין את יום השלישי ואחר. מבארת המשנה מנין שמחללים שבת על עדות החודש: שנאמר (ויקרא כג ד) אלה מועדי ה' מקראי קדש אשר תקראו אתם במועדים, ויש ללמוד מהפסוק ש'מקראי קדש', כלומר, קריאת קידוש החודש על ידי בית דין תהיה 'במועדים', ואפילו אם מחמת כן יהיה צורך לחלל את השבת.

הדרן עלך ארבעה ראשי שנים

פרק שני – אם אינן מכירין

פרק זה עוסק בקבלת העדים שראו את הלבנה, במעשה קידוש החודש עצמו, ובאופן ההודעה לכל ישראל על קידוש החודש.

משנה

בפרק הקודם התבאר מי הם הפסולים מעיקר הדין לקידוש החודש, משנתינו מבארת שפסלו חכמים אף סתם בני אדם, ותיקנו שיקבלו רק את הידועים ככשרים: אם בית הדין המקדשים את החודש אינן מכירין אותו –

המשך ביאור למסכת ראש השנה ליום שישי עמ' א

1 את העד, כיון שהוא ממקום אחר, אזי בית הדין שבעירו של העד
2 מִשְׁלַּחִין עִמּוֹ אַחֵר נוסף, שבית הדין שבירושלים מכירים אותו,
3 לְהַעֲידוֹ שהוא כשר. והטעם לזה, שאמנם בְּרִאשׁוֹנָה הָיוּ מִקְבְּלִין
4 עֲדוֹת הַחֹדֶשׁ מִכָּל אָדָם, לפי שכל אדם הוא בחזקת כשרות, אך
5 מִשְׁקָלָקְלוֹ הַפִּיִּיתוּסִים – תלמידי 'בייתוס' שכפרו בתורה שבעל פה,
6 וכדי שיחולו המועדות כפי חשבונם שכרו עדי שקר על ראיית

7 הלבנה, הִתְקִינוּ שְׁלֹא יְהִי מִקְבָּלִין עֲדוֹת זו אֶלֶּא מִן הַמַּכִּירִין – מבני
8 אדם המוכרים לבית דין שהם כשרים.

גמרא

9 שנינו במשנה: אם אינן מכירים אותו משלחין עמו אחר להעידו.
10 מבררת הגמרא: מַאי 'אַחֵר', לכאורה היינו חד – עד אחד,
11

ראש השנה דף כב תלמוד בבלי המבואר "שפה ברורה – עוז והדר" (ליום שישי) רא

מאות וזו, שיעידו שראו את הלבנה בשבת ויתקדש החודש ביום
זה, וממילא יחול יום טוב בשבת. אחד מהעדים היה משלנו, שאינו
בייתוסי, והם לא הכירוהו, ואחד העדים היה משלהם – בייתוסי.
אותו העד שהיה משלהם, העיד עדותו, ויצא, ואילו אותו העד
שמשלנו, אמרו לו – שאלוהו הדיינים, אמור, כיצד ראית את
הלבנה. אמר להם בדרך משל וחידיה, עולה הייתי במעלה ארומים
[שם מקום], וראיתי שחור [היחור] רבוע בין שני סלעים, ראשו
דומה לענף, ואינו דומין לגר, קרניו דומות לצבי, ונבנו מונחת לו
בין ירכותיו, והצצתי בו, ונתתני, ונפילתי לאחור, ובוה רמז להם
שאין העדות אמיתית, והוסיף, ואם אין אתם מאמינים לי שאין
העדות נכונה, הרי מאתים וזו שקיבלתי עבור עדות זו, צדוהין לי
בסדני – בבגדי. אמרו לו הדיינים, מי הוקיקך לכך – מדוע הסכמת
להשכר על ידם, אם אין כוונתך להעיד שקר. אמר להם, שמעתי
שפקשו בייטוסים להטעות את חכמים על ידי עדי שקר, אמרתי
בליבי, אלף אני ואשכר להם, ואודיע להם לחכמים שזו עדות שקר,
שלא יבואו בני אדם שאינם מהוגנים, וישיכרו לבייתוסים, ויטעו את
החכמים. אמרו לו הדיינים, מאתים וזו שקיבלת מהם נתונין לך
במתנה, אף שלא קיימת את תנאם ולא העדת שקר, שהפקר בית
דין הפקר, ובבכחם לקנוס את הבייתוסים, והשופך, ויפתח על
העמוד לקבל מלקות. מאותה שעה התקינו חכמים שלא יהו מקבלין
עדות זו אלא מן המכירין, כמבואר במשנתנו.

משנה

במשנה יבואר איך היו מודיעים לישראל שבחוץ לארץ שבית דין
קידשו את החודש: בראשונה, כשהיו מקדשים את החודש היו
משיאין משואות – מדליקים מדורות אש בראשי ההרים לאחר
שהתקדש החודש, והיו רואים זאת בני הגולה ויודעים שהתקדש
החודש. משקלקלו הכותים, וכדי להטעות את ישראל היו משיאים
משואות אף כאשר לא התקדש החודש, התקינו שיהיו שלוחין של
בית דין ויצאין ומודיעים מתי התקדש החודש.
מבאר המשנה: קודם שקלקלו הכותים, כיצד היו משיאין
משואות, מביאין בלונסאות – קורות עצים של ארז ארובין, וקנים,
ועצי שמן, ונעורת של פשתן, שכל אלו מרבים את השלהבת,
וכורך את כל אלו בראשי הכלונסאות במשיחה – בחבל, ועולה
לראש ההר, ומצית בהן את הארז, ומוליך ומביא ומעלה ומוריד את
המשואה, עד שהוא רואה את הכבד שהוא עושה בן בראש ההר
השני, וכן היו עושים בראש ההר השלישי, וכן הלאה בכל ההרים
המנויים להלן. מבאר המשנה: ומאין היו משיאין משואות, מהר
המשיחה – הר הזיתים, שהוא ההר הסמוך ביותר לירושלים, להר
סרמכא – עד שראו שעושים כן בסרטא, ומסרמכא לגרופינא,
ומגרופינא לחורון, ומחורון לבית בלתי, ומבית בלתי, שהוא בסוף
ארץ ישראל, לא וזו משם משיאי המשואות, אלא מוליך ומביא
ומעלה ומוריד עד שהיה רואה את כל הגולה לפניו במדורת האש.

גמרא

הגמרא מבררת את הלשון 'משואות' שבמשנה. שואלת הגמרא:
מאי משמע ד'משיאין', לישנא דיקוד הוא – מנין לנו שלשון 'משיאין'
היא הדלקת אש. משיבה הגמרא: דכתיב במלחמת דוד עם
הפלשתים, לאחר שניצחם (שמואל ב' ה' כא) ויעבבו שם את עצביהם
ואליליהם וישאם דוד ואנשיו, ומתרגמין 'ואוקרין דוד', כלומר
שרפם באש.

*

הגמרא מבאר באלו מקרים היו מדליקים משואות: תנו רבנן, אין
משיאין משואות אלא על תחש שגדא בזמנו – ביום שלשים,
לחדש – להודיע לבני הגולה שראש חודש נקבע ליום שלשים.

ואם כן קשה, וחד מי מהימן – וכי עד אחד נאמן להעיד על כשרות
אדם אחר, והתניא, מעשה שאב בשבת לבית הדין להעיד על
החודש, הוא – העד שראה את הלבנה, ועדיו עמו, להעיד עליו
שהוא כשר, ומלשון 'עדיו' משמע שבאו שנים, ואם היה די באחד
לא היו שנים מחללים את השבת.

מתרצת הגמרא: אמר רב פפא, מאי לשון 'אחר' שבמשנה, היינו וזו
עדים אחר, ושנים בודאי נאמנים. מוכיחה זאת הגמרא: הכי נמי
במסכתא, דאי לא תימא הכי שהכוונה לזוג עדים, אם כן קשה
תחילת המשנה, ששנינו בה 'אם אינן מכירין אותו', וקשה, מאי
'אותו', אילימא 'אותו' היינו חד – עד אחד שראה את הלבנה, וחד
מי מהימן, ודרי בקידוש החודש 'משפט' כתיב ביה, שנאמר (תהלים
פא ד) כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב, ובמשפט שבבית
דין יש צורך בשני עדים. אלא ודאי מאי 'אותו', אותו הוה שראה
את הלבנה, והכי נמי מאי 'משלחין עמו אחר' להעיד על כשרותו,
היינו וזו אחר, אך עד אחד אינו נאמן על כשרות אדם אחר.

מקשה הגמרא: וכי חד לא מהימן להעיד על כשרות האדם,
והתניא, מעשה רבי נהוראי שהלך אצל העד שראה את הלבנה,
כדי להעיד עליו שהוא כשר, והיה זה בשבת, וחיללה כדי להעיד
עליו ב'אושא', ששם ישבה הסנהדרין, ומשמע מהברייתא שהיה
לבדו, והיה נאמן, שאם לא כן לא היה מחלל את השבת. מתרצת
הגמרא: אמרי, במעשה זה של רבי נהוראי, שהיה אחרניא הוה
בהריו – עד נוסף היה עמו להעיד על כשרות העד, והא דלא חשיב
ליה – והטעם שלא הוזכר השני בברייתא, משום כבודו של רבי
נהוראי, שבאה הברייתא ללמד שמותר לחלל את השבת לצורך
זה מכך שאדם גדול כרבי נהוראי עשה כן, ואין זה מכבודו
שילמדו דין זה אף מהעד הנוסף שהיה עמו, שהיה קטן ממנו.
תירוץ נוסף: רב אשי אמר, באמת רבי נהוראי הלך לבדו, כיון שידע
דשהיה אחרניא הוה באושא – שיש עד נוסף באושא המכיר את
העד שראה את הלבנה, ואול רבי נהוראי לאצטרופי בהריו – והלך
רבי נהוראי להצטרף עמו לעדות זו, אך לעולם עד אחד אינו נאמן
להעיד על כשרותו של עד הראייה.

מקשה הגמרא: אי הכי, מאי למימרא – מה חידשה הברייתא, ודרי
פשוט שמותר לחלל שבת כדי להעיד על כשרות עד הראייה.
מתרצת הגמרא: מהו דתימא, כיון שאין זה ודאי שראוהו העד
שבאושא המכיר את עד הראייה יהיה בביתו באותו זמן ויצטרף
לרבי נהוראי, מספקא לא מחללין שבתא, קא משמע לן שמוחללים
שבת אף על הספק, ולכן הותר לרבי נהוראי ללכת לאושא בשבת.
הגמרא מביאה מעשה בענין דומה, שבו האמינו לעד אחד: כי
אמא – כשבא עולה לבבל, אמר, קרשתי לרחא במערבא – קידשו
בית הדין שבארץ ישראל את החודש ביום פלוני. אמר רב פהנא,
לא מיבעיא עולא, דנבא רבה הוא, דמהימן – אין צורך לומר
שעולא נאמן בדבריו, שהרי אדם גדול הוא, אלא מפילו איניש
דעלמא – סתם אדם נמי מהימן. ומאי מעמא, כיון דכל מילתא
דעבדא לאנלוזי – כל דבר שעתיד להתגלות, כמו היום שנקבע
לראש חודש, שעתיד הדבר להתפרסם, לא משקרי בה איניש – אין
בני אדם משקרים בכך, ולכן גם עד אחד נאמן בזה. מסייעת לזה
הגמרא מברייתא: תניא נמי הכי, אפילו אם בא אחד בסוף העולם,
שאין מכירין אותו כלל, ואמר 'קדשו בית דין את החדש', נאמן.

*

שנינו במשנה: בראשונה היו מקבלין עדות תחש מכל אדם וכו',
משקלקלו הבייתוסים התקינו וכו'.

הגמרא מבאר מה היה קלקולם: תנו רבנן, מה קלקול קלקלו
הבייתוסין, שפעם אחת כשחל שלשים באדר בשבת, בקשו
הבייתוסין להטעות את החכמים, כיון שלפי ההלכה העומר קרב
ממחרת יום טוב ראשון של פסח, ולפי טעותם יש להקריבו ביום
ראשון בשבוע, ורצו לגרום שיחול יום טוב של פסח בשבת,
ויקריבוהו בית דין ממחרת הפסח, כפי הדין, ויחול יום זה ביום
ראשון בשבוע, כפי טעותם, ולצורך כך שכרו שני בני אדם פארבע

המשך ביאור למסכת ראש השנה ליום שישי עמ' ב

1 ומוסיפה הברייתא: וְאִימָתִי מְשִׁימִין, לְאֹר עִיבּוּרֵי – בערב שאחרי
2 יום שלשים, שנקרא 'יום העיבור' כיון שאם מעברים את החודש
3 נוסף יום זה לחודש הקודם, ונמצא החודש מעובר על ידו.
4 אומרת הגמרא: לְמִימְרָא – מבואר בברייתא זו דְּאֶחָדֵשׁ חָסֵר [ישיש
5 בו רק עשרים ותשעה יום, והיום השלשים הוא ראש חודש],
6 עֲבָדִינָן משואות, אך אֶחָדֵשׁ פָּלֵא [ישיש בו שלשים יום ונקבע
7 ראש חודש ליום השלשים ואחד] לֹא עֲבָדִינָן משואות. מֵאִי טַעְמָא
8 לחלק ביניהם, אָמַר רַבִּי זִירָא, בחודש מלא אין משיאים משואות,
9 גְּזִירָה מְשֻׁם רֹאשׁ חֹדֶשׁ חָסֵר שְׁחָל לְהִיּוֹת בְּעֶרְבֵי שַׁבָּת, כלומר, שיום

10 שלשים חל ביום שישי ונקבע לראש חודש, שאי אפשר לנהוג כמו
11 בכל חודש, ולהשיא משואות בערב שאחרי יום השלשים, שהרי
12 הוא ליל שבת, ואם כן אִימָת עֲבָדִי – מתי ישיאו משואות, בודאי
13 יעשו כן בְּאֶפּוֹקֵי שַׁבָּתָא – במוצאי שבת, ובזה מבואר טעם
14 הברייתא, דְּאִי אֶמְרַת נַעֲבִיד נְפִי אֶפְלֵא – שאם תאמר שישיאו
15 משואות גם בחודש מלא, אם כן באופן שאכן יהא החודש מלא,
16 ויקדשוהו ביום השלשים ואחד, שהוא שבת, וישיאו משואות
17 במוצאי שבת, אָתוּ